

Ulisses, pare de Mad Max

JORDI GRÀCIA

Els riscos del saber

Jordi Balló i Xavier Pérez
Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors
152 pàgines. 23 euros

La fal·lera de l'originalitat és un mal recent, de fa només 200 anys, però encara dura com si l'acabéssim d'engendrar. Jordi Balló (Figueres, 1954) i Xavier Pérez (Barcelona, 1962) fa temps també que saben d'aquesta miopia contemporània i han proposat a diversos llibres, particularment a *La llavor immortal*, la percepció contrària. No vol dir que tot sigui el mateix sempre; vol dir que hi ha alguns universals humans que han trobat expressió interrogativa a textos molt antics i a metamorfosis molt modernes, i que hi ha un lligam profund entre ambdós. Aquest recorregut és igual de solvent que abans, amb un camí una mica més clàssic del que és habitual en ells perquè han provat de fer-nos veure com es transformen i perviuen les formalitzacions clàssiques d'alguns mites als temps moderns, i els temps moderns vol ser una manera d'al·ludir a Pier Paolo Passolini o Dreyer i Lars von

Trier, però també a Alejandro Amenábar o fins i tot Víctor Mora, el seu *El Capitán Trueno* i el deute explícit amb la falla de *Tristany i Isolda*.

Sense erudicions egolàtriques ni exhibicions de saber inútil, els autors expliquen que els relats clàssics no són "simples exotismes d'una conducta atàvica, aliena al nostre món". Dedicuen sis capítols a sis mites i llegendes fonamentals de la cultura occidental: el *Poema del Gilgamesh* i la recerca de la immortalitat (per anar de la *Illiada* a *Mad Max* o *Lucrecio's Oil*); el *Prometeu encadenat*, d'Esquil, i la seva explotació intensivament romàntica; l'*Èdip rei* de Sòfocles i els "riscos del saber" (que ens duen fins a l'anàlisi del *Nixon* d'Oliver Stone havent passat per l'obra novel·lesca de Paul Auster); l'*Antígona* de Sòfocles i el desafiament del poder (on trobem el nou clàssic de George Steiner i retrobem l'emoció de Rossellini i *Roma, ciutat oberta* o una altra obra de postguerra, l'*Antígona* de Salvador Espriu); els revolts tràgics de *Medea*, d'Eurípides, i les constatacions inversemblants —un centenar d'obres reprenen el mite només entre 1970 i 2000— i, per fi, "l'excés d'amor" dedicat a la culmi-

nació sublim de l'amor en la mort, tal com passa a la història de *Tristany i Isolda*, i que és probablement la més popular potser perquè l'adulteri i l'amor covard, o l'amor i la prohibició, o l'amor i l'odi representats en d'altres ens segueixen parlant amb cruïra del desig i la realitat.

No juguen amb les cartes marcades o la presumpció de fer-nos creure que tots sabem de què van aquests arguments i trames clàssiques. Actuen a l'inrevés, amb la humilitat de tornar a explicar els trets essencials d'aquestes històries de manera que podem detectar la pervivència i la instrumentalització dels autors moderns a l'hora de retornar, reinterpretar, rellegir, rellegir als temps actuals les trames i angoixes que van formular-se als orígens culturals del nostre temps. Per això no fa mal saber que els clàssics del cinema han sabut defugir la patologia originalista fent-la nodrir-se de la consciència culta: els *psychothrillers* com *Seven* de Dave Fincher, o *La espalda del mundo* de Javier Corcuera, s'integren amb naturalitat en la trama de ressons i intencions que els autors condueixen quasi com si ells mateixos haguessin après la lliçó dels clàssics abans d'exposar-la.

ELS VOSTRES CLÀSSICS

Vellesa i 'rock and roll'

JORDI LLOVET

La iniciativa d'una cadena de televisió catalana d'engrescar un estol de vells, homes i dones, a dedicar-se al *rock and roll* —bé que hagi estat en una de les seves versions més assuaujades i *cantabile*; alguna cosa molt allunyada, posem per cas, dels Rolling Stones— ha estat saludada amb un cert entusiasme pels mitjans escrits del país, possiblement pel que tenia d'insòlita i paradoxal, és a dir, de "notícia". Però totes les coses són susceptibles d'anàlisis fetes a consciència; totes són mereixedores d'una atenció més detinguda i serena: qualitats, aquestes, que són precisament més pròpies de la vellesa que de qualsevol altra edat.

Es cert que el tractat clàssic més famós de tots sobre la vellesa, *De senectute*, de Ciceró, acaba amb aquesta exhortació: "La vellesa és la darrera escena d'un drama: en aquesta escena, hem d'evitar l'avorriment", com és cert que, al capítol II.VIII del mateix llibre, Ciceró hi diu: "Cal ésser resistent a la vellesa, estimats Leli i Escipió ... i practicar exercicis físics d'una manera moderada" —idea de la qual provenen totes les gimnàstiques adreçades especialment a la gent gran, tan en boga des de fa uns quants anys, i causa de tota mena de pinçaments i tendinitis. És igualment cert que Montaigne, un dels grans deixebles de Ciceró, al capítol III.V dels *Essais*, reconeix que: "De l'alegria excessiva he passat a l'excessiva severitat, més molesta. Per això ara em lliuro una mica al desenfrenament, i ho faig a posta; i aplico de tant en tant a l'ànima pensaments riallers i juvenils". Però Montaigne més aviat troba consol a les seves xacres —comptat i debatut, tot just ranejava la cinquantena— recordant una dita de Plató, que "aconsella als vells assistir als exercicis, danses i jocs de la joventut perquè s'alegrin, gràcies als altres, de l'agilitat i la bellesa corporals que ells ja no tenen, i perquè rememorin la gràcia i el favor d'aquella edat vigorosa", pensament que el porta a citar una altra vegada Ciceró: "Per als altres les armes, per als altres els cavalls, per als altres les javelines, per als altres el mall i la pilota, per als altres la natació i les carreres; per a nosaltres, els vells, que ens deixin solament,

entre tots els jocs que hi ha, els daus i les tábals".

Efectivament, si es repassa xano-xano tot el que han dit els savis de l'Antigor —que encara són els savis per excel·lència dels nostres dies—, més aviat

"Sota el cel hi ha

un temps

per a cada cosa"

s'hi troba sempre una defensa de la quietud, de la serenitat espiritual, i una tendència a defugir exercicis i maneres que ja no escauen a una edat provecta. Així, per tornar al llibre de Ciceró, IV.III, el gran orador i ciutadà de Roma semblava tenir molt clar que una de les activitats que més havia d'escaure a una persona gran era, com podia esperar-se en aquest autor, l'educació: "¿És que no deixarem per a la senectut ni tan sols les forces suficients per a instruir els joves, formar-los i preparar-los per a qualsevol exigència dels seus deures? ¿Quina activitat hi pot haver més noble que aquesta?". Com si pensés per endavant en aquest *Casal Rock* de què parlem avui, Sèneca també engega, a *De la brevetat de la vida*, XII.4, unes paraules que no podrien resultar més avinentes: "¿Què seran aquells que s'escarrassen a compondre, escoltar i aprendre cançons, que torturen amb les inflexions d'una melodia llançadora la veu humana, el recte ús de la qual tan bo i tan simple ha fet la Natura ...? Aquests no tenen repòs, sinó ocupació inútil". No va ser l'únic que ho va veure d'aquesta manera, perquè el medieval Boncompagno da Signa, al seu *Dels mals de la vellesa i de la senectut*, 4.7, diu que una de les calamitats del comportament d'alguns vells consisteix a "portar a la memòria les coses alegres i desitjoses, els esbargiments, els béns i els goigs que van tenir quan eren joves": el retorn o la immersió en el rock encaixaria de ple en aquesta consideració. Encara és més sever Petrarca, que al seu *De vita solitaria*, I.IX, distingeix dues menes de vells, equivocats tots dos, els uns perquè "es troben apesats pels anys i la immobilitat", els altres perquè "s'agiten puerilment com els penells".

No cal ara convocar més saviesa antiga. Hom té la impressió que aquest retorn enjogassat dels vells a les formes musicals del rock i del pop rebla una de les dimensions més abjectes de la televisió universal: en ella sembla que no passi el temps, el mitjà sempre està al dia, sempre rejuenit, i aquesta dinàmica arrossega fins i tot aquella classe de ciutadans, els vells, als quals la proximitat de la mort hauria de moure més a la serena reflexió, l'estudi, la conversació i l'educació dels joves que a bellugar frenèticament la veu i els membres sense voler acceptar que l'edat jove només és un tram de la vida, que un dia deixem enrere i que no torna. El Cohèlet bíblic ho diu molt clar: "Omnia tempus habent et sui spatii transeunt universa sub caelo", és a dir: "Tot té el seu moment, i sota el cel hi ha un temps per a cada cosa".

En aquest sentit, la iniciativa de què hem parlat avui és una de les més impies que s'hagi vist a la televisió en els últims anys.

Representació a l'Òpera de Los Angeles de l'obra *Tristany i Isolda*, un dels relats clàssics analitzats per Balló i Pérez. / AP

Una Lisboa íntima

XAVIER DILLA

Lisboa: llibre de bord

José Cardoso Pires (traducció i introducció de Vicent Berenguer Micó)

Publicacions de la Universitat de València

104 pàgines. 10,50 euros

Fa unes setmanes, en aquest diari, Enrique Vila-Matas escrivia un article titulat *¿Què serà de Lisboa?*, amoïnada per la notícia d'un pla municipal per rehabilitar el Chiado, barri emblemàtic de la capital portuguesa: "La especulació immobiliària —se pensa en muchos pisos de lujo— podria acabar con parte del encanto ruinoso de este barrio". Però, com recorda José Cardoso Pires (1925-1998) en el que va ser l'últim llibre que va publicar en vida, aquest magnífic *Lisboa: llibre de bord*, el Chiado està acostumat a les destruccions: a més del devastador terratrèmol de 1755 —recordat avui pels murs sense volta del convent do Carmo—, queda encara a prop l'incendi de 1988, "una ferida oberta" no només en la "memòria col·lectiva", sinó sobretot en la de l'escriptor: "Així, per més ràpida que siga la cicatrització d'aquestes parets fantasmes, sé que quedarà per a sempre un fum, una ombra dolorosa em-

boirant-me el passat". La "cicatrització" va tirar per la via que tem Vila-Matas, amb l'obertura de comerços de les mateixes cadenes que hi ha a totes les grans ciutats europees.

Amb tot, la ruïna tindrà encant pel visitant, però no pel ciutadà que hi viu. I aquest no és un llibre nostàlgic, sinó una evocació personal i atractiva, que defuig tant els tòpics turístics que no van més enllà de l'estàtua sedent de Pessoa davant la cafeteria A Brasileira, com la visió tirant a exòtica d'intel·lectuals com el cineasta suís Alain Tanner amb la pel·lícula *A la ciutat blanca*, que Cardoso Pires critica. Parlant de tu a la ciutat, llegint-ne les seves pàgines, ell comença a desplegar la seva memòria des del Castelo de São Jorge, el mirador més alt de la ciutat, i conclou que, des de tan amunt "no et sent, ciutat", perquè "no respire les teues intencions ni t'ensume", perquè "no cospa els gestos de la mirada".

En efecte, la Lisboa que ens vol transmetre no és la contemplada, sinó l'ensumada (peix a la brasa a la porta de les tavernes, flaïres dels molls), la trepitjada i la subterrània (la "ciutat que es desdobra, reflectint-se": els paviments dels carrers, plens de lletres, símbols i dibuixos que es

reprenen a les rajoles que adornen les parets de les estacions del metro). En definitiva, la Lisboa més íntima i popular: "la veu i l'humor, el to i la sintaxi", que són "registres inconfusibles de l'esperit del lloc", i que ens parlen, per exemple, a través del fado més genuí o dels caricaturistes.

Com passa massa sovint en les traduccions de literatura en portuguès, la versió que se'ns ofereix és deficient. En aquest cas, als tradicionals "falsos amics" entre dues llengües romàniques (el funicular de la Bica es converteix en "ascensor"; el genèric *macaco* portuguès es tradueix literalment, i no per "mico", quan en català *macaco* és una espècie concreta), s'hi afegeix una manca de sentit de la llengua, amb rodolins involuntaris ("De flors, a la primavera i a l'estiu, Vila Berta és coberta"), traduccions rebuscades ("a perfeição das coisas" esdevé "el més perfecte de les coses"; els *calceteiros*, artesans empedradors dels carrers, són "adobacamins") i, en general, una sintaxi massa propera a l'original, que violenta la llengua. Havent-hi ja una traducció de l'any 2000 —millor, sense ser rodona—, costa d'entendre que amb els diners públics d'una universitat s'hagi tirat endavant aquesta.